

Право на проживання видавали не органи робітничо-селянської міліції, а місцеві органи ГПУ. 2 вересня НКВС УСРР лише доповнив інструкцію про видачу дозволу на проживання іноземцям пунктом про вікові обмеження, тобто дітей до 16 років записували до „паспортного листа”, а старше 16 років та особливо подружжя отримували його індивідуально. Наприклад, 19 вересня 1922 р. повноважний представник УСРР при РНК УСРР А. Приходько звернувся до НКЗС УСРР з проханням надати не лише візу, а й перекладача кореспонденту американських газет „Сюрвей Графік” та „Нью-Йорк Евенінг пост” та громадянину ПАСШ Завелю Зімонду, котрий їхав з РСФРР через Харків на Донбас для знайомства з металургійною промисловістю [2, ф.4, оп.1, спр.14, арк.12]. 11 вересня 1922 р. Британська торгова місія у Москві звернулася до Повноважного представництва УСРР в Росії з клопотанням про дозвіл виїзду з УСРР в Англію мешканки Одеси та англійської підданої М. Уорд [2, ф.4, оп.1, спр.14, арк.17]. 2 вересня 1922 р. повноважний представник УСРР при закордонних організаціях Допгол Т. Башков просив дозволу НКЗС на в'їзд до УСРР громадянина ПАСШ В.П. Нейфельда для з'ясування ним обсягів матеріальної допомоги голодуючим [2, ф.4, оп.1, спр.63, арк.85].

Паспортизація громадян УСРР та іноземців, тобто видача службових, дипломатичних, громадянських закордонних паспортів і відповідних віз на виїзд, свідчила про те, що НКЗС УСРР виконував повноваження суб'єкта міжнародних зносин, а з другого боку нормалізувалися правові підстави для налагодження соціально-економічних та культурних зв'язків України з навколишнім світом. З УСРР частіше виїздили, ніж прибували до неї іноземці. Дипломатичні паспорти видавали не лише дипломатам, а також представникам партійно-радянської номенклатури та членам сімей високо- посадовців, які не виконували

УДК: 94 (477.85), „18”

ФОРМУВАННЯ ІДЕЇ СОБОРНОЇ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ НА БУКОВИНІ В КІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

У статті проаналізовано процес зародження ідеї незалежної соборної України на Буковині в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. Відзначено важливу роль творчості Ю.Федьковича для формування соборницьких ідей. Простежено ставлення окремих політичних течій до цього гасла. Доведено, що напередодні Першої світової війни ідея соборної незалежної України набула значного поширення і ввійшла до програмних документів усіх українських національних партій.

Ключові слова: *соборна Україна, національний рух, Буковина, народовство, національна ідея.*

У другій половині ХІХ ст. Буковина була окремим коронним краєм Австро-Угорської імперії. Багатонаціональна за складом, слабо розвинена економічно, найбільш віддалена від центру держави

службового відрядження. Пожвавилися контакти за службовими паспортами, якими користувалися науковці, освітяни, фахівці з різних галузей знань.

Джерела та література:

1. Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України (далі ЗУ України); 2. ЦДАВО України; 3. Боєчко В., Ганжа О., Захарчук Б. Кордони України: історична ретроспектива та сучасний стан. – К.: Основи, 1994. – 168 с.; 4. Дорошко М.С. Компартійно-державна номенклатура УСРР у 20–30-ті роки ХХ століття: соціоісторичний аналіз. Монографія. – К.: Вид.-поліграф. центр „Київський університет”, 2004. – 154 с.; 5. Індустріалізація та кооперація – шлях до соціалізму. – Х., 1928. – 40 с.; 6. Піскун В. Політичний вибір української еміграції (20-ті роки ХХ століття): Монографія. – К.: МП Леся, 2006. – 669 с.; 7. Фролов М.О. Компартійно-радянська еліта в Україні: особливості існування та функціонування в 1923–1928 рр. – Запоріжжя, 2004. – 800 с.; 8. Фролов М.О. Компартійно-радянська еліта в УСРР (1917–1922 рр.): становлення і функціонування. – Запоріжжя: Прем'єр, 2003. – 448 с.; 9. Целларіус В. Радянська кооперація, її робота, хиби та завдання. – Х., 1930. – 56 с.

Oleksandr Danylenko

Peculiarities of International Passports and Visas' Issuance in the UkSSR (1921-1924)

The author researches the peculiarities of the international passports and visas' issuance in the Ukrainian SSR in 1921-1924. Passports issuance for the citizens of Ukraine and foreigners, i.e. issuance of official, diplomatic and civil international passports and exit visas proved that the Ministry of Foreign Affairs of UkSSR carried out the duties of international relations and, on the other hand the legal basis of such relations with foreign countries improved.

Key words: passports' issuance, foreigner, European countries, official passport, diplomatic passport, international passport, visa.

© **Олександр Добржанський**
(м. Чернівці)

на схід, вона довгий час не відзначалася активністю суспільного життя. Українці краю в середині ХІХ ст. не мали чітких уявлень про те що вони за народ, яке місце займає їхня мова серед інших слов'янських мов і взагалі чи це окрема мова. Однак мав уже місце вплив Наддніпрянської України та Галичини, де рівень національної свідомості був значно вищим. Саме за таких умов на Буковині розквітла муза Ю.Федьковича. Мова його творів розвінчувала міф, що література народною мовою неможлива. Поезія та проза буковинського соловія стали важливим свідченням окремоті української мови від російської і польської, сприяли розвінчання русофільських теорій про „язык высшего слога” та про необхідність розвивати літературу так званим „язичієм”.

Ідеї, які сповідував Ю.Федькович у своїх творах стали своєрідним поетичним озвученням програмних вимог галицьких народовців, нової суспільної течії, яка зародилася на початку 60-х років XIX ст. в Галичині і яка на перше місце поставила національні гасла. Народовці вимагали щоб українські письменники писали літературні твори народною мовою. Вони гостро дискутували у цьому питанні з русофілами. Найбільш яскравий приклад такої дискусії брошура „Слово на слово до редактора „Слова” К.Горбала. Автор наводив твори Ю.Федьковича як зразок справжньої літератури. І це справляло магічне враження, діяло значно сильніше, ніж посилення на творчість М.Шашкевича, якого вже не було, чи на творчість наддніпрянських письменників, які все ж таки перебували в іншій країні.

Таким чином, започаткувавши нову українську літературу на Буковині, Ю.Федькович одночасно і започаткував народовську течію в краї, що тільки тільки зароджувалася, а також формування ідеї соборності України, єдності всіх українських земель, незалежно від їх державної приналежності. На жаль, у 60-х роках XIX ст. прихильників Федьковича на Буковині було небагато. Тому, незважаючи на популярність його творів, Буковина повторила звивисті шляхи національного відродження Галичини. В 60-70-х роках XIX ст. на Буковині переважали русофіли-москвофіли, які сповідували міфічну ідею про „єдиний руский народ от Карпат до Камчатки”. Остаточна перемога народовців сталася на початку 80-х років XIX ст. А в 1886 р. народовці організували урочисте святкування двадцятип’ятиліття творчої діяльності поета. На урочистостях С.Смаль-Стоцький зокрема сказав: „Заслуги Федьковича для Буковини величезні і через те, що він розвіяв у нас темряву вузькоглядності, що він перший показав, що нам нема що відділятися від рідних братів у Галичині, на Україні, бо ми один народ, одна наша мати, один наш язик. Своїми творами звеличав він Буковину на всю Русь, а як він її любить, доказом того єго слово”. Отже, вже тоді як одна із заслуг Федьковича називалася популяризація ідеї „Соборної України”, яка також була однією з найголовніших в народовській ідеології. Але те що народовські політики обстоювали в політичних документах Ю.Федькович передавав художніми образами, які мали великий вплив на українське громадянство.

З ідеєю соборності також тісно пов’язана популяризація поетом Наддніпрянської України, як історичного центру, навколо якого повинні об’єднатися всі українські землі. Ю.Федькович ніколи не був на Наддніпрянщині, але вона йому ввижалася як якась казкова країна, яка зберігала українські традиції, яка вся просякнута історією та вільнолюбним духом.

Хто ж то може знов забути могили, кургани,
Де козацтво українське, славні отамани
Свою славу сном провадять, славов серце гріють,
А ті думи богатирські так-то гарно піють,
Що аж тут ся відзивають, що аж тут їх чути, -
Україно, Запороже, можна вас забути?

І.Франко критикував пізніше цей вірш Ю.Федьковича за певну фальшивість і відхилення від історичної дійсності. Але ще раз наголосимо, що тут Наддніпрянщина для Ю.Федьковича – це духовний та історичний центр українства, до якого прагнули горнутися всі українські землі.

Так само Ю.Федькович закликав до єдності з Галичиною. Він засуджував тих політиків, які намагалися розділити ці дві українські землі за релігійною ознакою, протиставити греко-католиків і православних, хоча й вважав можливим релігійне об’єднання на основі православної віри.

Най загостить з того боку
На наше подвір’я
Руська щирість; А від нас знов
Православна віра
Най вернеться в Галичину,
Най засвітить ясно,
Щоб римського анцихриста
Туманища згасли

Отже, з іменем Ю.Федьковича небезпідставно пов’язується не тільки початок українського національного відродження на Буковині, але й формування соборницької ідеології та перші висловлювання в краї про можливе надання українським територіям Австрії національно-культурної автономії.

Однак, як уже зазначалося, до середини 80-х років XIX ст. ідеї Ю.Федьковича та його прихильників, ще не мали достатнього впливу на українців Буковини. Тільки після перемоги народовців у буковинських товариствах ідеї соборності України стають предметом активних ідейних дискусій та політичної боротьби. З першого січня 1885 року в Чернівцях почала виходити газета „Буковина”. В передовій статті першого номеру зазначалося: „Буковина” буде про то на першій місці обговорювати справи, стоячі в тісній зв’язі з відношеннями нашого народу і його рідного краю, Буковини; но не залишить она також от часу до часу подавати вістки про духовне життя галицьких, угорських і на Україні живучих братів наших належачих до одної і тої ж самої великої родини - вірних синів одної рідної неньки нашої Матері–Руси” [6]. На початку 90-х років XIX ст. політичні лідери буковинців висунули ідею перетворити газету „Буковина” в загальноукраїнський друкований орган, який би займав проміжне місце між галицькими часописами „Діло” і „Народ”. Це вдалося зробити в 1895 р., коли „Буковину” очолив новий редактор Осип Маковей, газета почала виходити щоденно і присвячувала чимало місця подіям в Наддніпрянщині та Галичині, послідовно відстоюючи думку про кровну та духовну єдність усіх українців.

Впродовж другої половини 80–90-х рр. XIX ст. народовці вели активне обговорення тактики дій та кінцевої мети своєї політичної програми. Великий вплив на буковинське суспільство справила дискусія між Б.Грінченком і М.Драгомановим („Листи з Наддніпрянської України” та „Листи на Наддніпрянську Україну”), яка друкувалася на

сторінках Буковини. С.Смаль-Стоцький писав до Б.Грінченка: „Листи з Наддніпрянської України” нашої громаді страх як сподобалися. Вони тепер загальніші і читаються на розхват” [2, ф.3, № 39423, арк. 1]. В іншому листі він зауважував: „Листи 13 і 14 пречудні, всі ними надзвичайно інтересуються, а 14-й то вже так вірно і так добре із серця виказав правду, що ліпше вже не можна. Треба ось таких листів якнайбільше, вони розрухують нашу суспільність і учать думати... вони так дуже на часі і порушують такі важні преважні справи...” [2, ф.3, № 39422, арк.1]. Більш послідовний в своїх політичних уподобаннях Б.Грінченко здобув найбільше симпатій буковинських народовців.

Чималий резонанс на Буковині та за її межами викликала серія статей С.Смаль-Стоцького в газеті „Буковина” „Політика реальна”. Смаль-Стоцький писав, що у народу має бути щось одне, спільне, котре б усіх об’єднувало, додавало охоти й сили до праці. „Тим одним, – стверджував він, – є і може бути лиш ідея національна. Одна лиш ідея національна може в нас будити надію, що колись виплинемо наверха” [7, ч.74]. Конкретизуючи це положення, він далі писав: “... треба змагати до того, щоб вибороти собі незалежність, щоб вийти з упосліженого становища і стати поплич з другими народами до загальної людської культурної праці... Для того то справа самостійности руского народу мусить належати до політичної програми Русинів і з тої точки програмової не можна ані на волос попустити, бо вона є істиною самої програми” [7, ч. 74].

Полемізуючи з соціал-демократами, Смаль-Стоцький різко заперечував проти популяризації класової боротьби як важливої складової української ідеї, вважачи, що така боротьба може вестися у націй панівних, а в українців як нації пригнобленої на перше місце належить ставити національне визволення. При цьому він виходив із того, що такої національної самостійності можна добитись в межах Австро-Угорської імперії.

Непримиренну позицію займав він щодо москвофілів, підкреслював шкідливість їхньої діяльності, закликав не йти з ними ні на які компроміси. “Навіть якщо вважати москвофілів чисто русинским явищем і якщо Росія тут ні при чому, – писав Смаль-Стоцький, – то всерівно чи може русин спокійно придивлятися, що Росія робить з Україною? Тож мільонам Русинів заткала зовсім рот, ба ще і поза своїми границями платними наємниками колотить наш спокій і не дає нам дихати” [7, ч. 80]. Така позиція Смаль-Стоцького була надзвичайно важливою, бо чимало народовців і радикалів вважала москвофілів меншим злом, закликали до співпраці з ними. Так, Ю.Романчук вважав, що разом із москвофілами можна боротися проти польського засилля в Галичині, а М.Драгоманов – що з ними разом можна відстоювати соціально-економічні інтереси українців. Це спричинювало відродження, здавалося, вже давно мертвої суспільної течії, дальшої активізації вже на новому, відкрито промосковському рівні прихильників “единой и

неделимой”. Саме завдяки послідовності С.Смаль-Стоцького і буковинських народовців у цьому питанні москвофілство на Буковині на початок ХХ ст. було набагато слабшим, ніж у Галичині чи Закарпатті, не могло на рівних протистояти народовству, хоча й продовжувало вставляти палиці в колеса народно-національної справи.

Довівши, що національна ідея – це найважливіший програмний принцип, якого повинні дотримуватися всі народовці, Смаль-Стоцький визначив головні напрями роботи, щоб утілити цей принцип у життя, а саме: „1) Дбати про руску мову і боротися проти всяких теорійок москвофілів щодо мови; 2) Одностайність і певність у правописі. Такою правописом є лише правопись фонетична; 3) Розширення прав рускої мови в публічному життю; 4) Розвиток української школи. Збільшення української інтелігенції; 5) Розвиток української літератури, української науки, розвивати видавничу справу, створювати різні літературні і наукові фонди. В цьому особливо велика роль інтелігенції; 6) ширити свідомість національну, знайомити інші народи з українським життям духовним; 7) Розвивати українську, щиро українську родину” [7, ч. 84].

Не важко побачити, що ця програма стосувалася тільки культурно-освітніх питань. Смаль-Стоцький це прекрасно розумів і окремо зауважував, що дані пункти не вичерпують усю величезну кількість проблем, які постануть при виконанні цієї непростой роботи. Однак він так і не зробив нічого, аби конкретизувати найближчі завдання в політичній та соціально-економічній сфері, що суттєво обмежувало можливості втілення цієї програми в життя, та найголовніше – популяризації її серед простих селян, які зазнавали визиску великими землевласниками.

На кінець ХІХ ст. в українському русі на Буковині все більше відчувалося наростання протиріч між старшим і молодшим покоління народовців. Центральною проблемою конфлікту стало питання про перспективи розвитку руху та його кінцеву мету. Старше покоління вважало, що конкретно говорити про боротьбу за незалежну Україну ще рано, для цього треба піднести свідомість широких народних мас та підвищити життєвий рівень простих українців. Але найголовніше ж було те, що старше покоління українських політиків боялося вступати в конфлікт з австрійською владою, щоб не накликати на себе якихось репресій.

Однак зупинити молодь було вже неможливо. В середині липня 1900 р. у Львові відбулося віче українських студентів Австрії. Воно прийняло резолюції за рефератами Л.Цегельського і Е.Косевича, які ставили на чільне місце завдання боротьби за політичну незалежність України та соціальну рівність трудящих. На з’їзд приїхала представницька делегація чернівецьких студентів. Від української молоді Буковини надійшло декілька вітальних телеграм. В одній із них, за підписом М.Івашка та М.Левицького, зазначалося: „Єдина, неподільна, самостійна Україна від Сяну, Тиси по Кавказ без хлопа і без пана є і ніколи

не перестане бути нашим найвисшим ідеалом” [4].

Під впливом львівського віча на Буковині сталися важливі зміни в молодіжному русі. В грудні 1900 р. в Чернівцях засновано студентське товариство „Молода Україна”. Воно постало внаслідок гострих ідейних суперечок у студентському товаристві „Союз”. Одна частина членів цієї організації була настроєна радикальніше і орієнтувалася на галицьку „Академічну громаду”, на рішення львівського віча українських студентів, засуджувала надмірне захоплення порядками німецьких буршершафтів (студентських земляцтв). Інша – дотримувалася курсу, виробленого старшими народовцями. На загальних зборах товариства „Союз” 22 листопада 1900 р. 15 студентів, переважно галичан, незгідних з попереднім курсом, вийшли з товариства. Саме вони організували “Молоду Україну”. З нагоди заснування товариства відбувся великий концерт і комерс, в якому взяли участь студенти „Академічної громади” зі Львова. На ньому виступили чернівецькі студенти Олександр Левицький, Модест Левицький, Олександр Кобилянський. Від галицьких радикалів промову тримав В.Старосольський, від академічного товариства “Січ” у Відні - М.Галушинський, від львівського товариства „Основа” - Я.Вінцовський, від українських студентів Кракова - В.Гоморак, від буковинських учителів - М.Гавришук, від єврейського товариства „Земфіра” - студент М.Штайлер. Головний зміст промов українців зводився до необхідності здобуття політичної незалежності України у майбутньому.

Чернівецький магістрат повідомляв президії крайового управління: „...товариство має на меті здобути політичну незалежність українського народу, воно не визнає територіальних кордонів, які розділяють український народ. Товариство стоїть на всеукраїнському становищі, за яким всі українці від Сяну до Кавказу і від Прип’яті до Чорного моря вважаються єдиним нероздільним народом. Цим самим діяльність товариства буде поширюватися на всіх українців – в Буковині, в Галичині, в Україні і в Угорщині” [1, ф. 3, оп.1, спр.8061, арк. 22-23]. Далі зазначалося: „...керівники цього руху вважають, що час для здійснення їхньої політичної програми вже близько... На випадок здійснення цієї всеукраїнської програми, як і при відновленні польського королівства, цілковито змінилася би карта Європи, і це означало б ліквідацію Австрійської монархії” [1, ф. 3, оп.1, спр.8061, арк. 23-24]. Звідси робився висновок про протиправність існування „Молодої України”. Згідно з розпорядженням крайового управління Буковини від 27 грудня 1900 р. № 28534, товариству було відмовлено в реєстрації [1, ф. 3, оп.1, спр.8061, арк. 21-22]. Після цього крайове управління ще декілька разів відмовляло в затвердженні його статутів. Тільки 31 березня 1901 р. відбулися перші загальні збори товариства. На них прислано декілька десятків поздоровлень, які красномовно засвідчували зміни в настроях буковинської молоді. Слухачки Чернівецької

учительської жіночої семінарії повідомляли: „Наша симпатія на Вашій стороні... станемо і ми спільно з Вами в ряд бойовий під стягом цілої української молодіжної святим: „Одна, єдина нероздільна, самостійна Україна від Карпат аж по Кавказ” [3, ф. 309, оп. 2, спр. 203, арк.1]. „Вас тепер малий кружок, - писали представники українських радикалів у Чернівцях, - але дасть Бог, що він за пару років зросте у велику громаду, і Вам буде честь, що перші піднеслисте стяг самостійної України на нашій Буковині. До праці, козаки!” [3, ф. 309, оп. 2, спр. 203, арк. 2]. „Слава Вам, молоді козаки, за те, що Ви перші підняли стяг самостійної України на зеленій ще Буковині”, - вітала українська молодь Чернівецької учительської чоловічої семінарії [3, ф. 309, оп. 2, спр. 203, арк. 35]. „Най Ваше, що лиш засноване товариство якнайкращі плоди принесе, плоди в виді великих діячів на народній ниві, плоди в виді борців за правду і волю, борців за наш дорогий ідеал, за нашу: „Одну єдину, нероздільну, вільну, самостійну Україну від Карпатів аж по Кавказ”, - бажали українські гімназисти Чернівців [3, ф. 309, оп. 2, спр. 203, арк. 41]. „Слава Вам за те, що високо несете стяг вольної України”, - зазначало керівництво „Руської православної читальні у Чернівцях” [3, ф. 309, оп. 2, спр. 203, арк. 6]. Як бачимо, майже в усіх привітаннях головний акцент ставився на ідеї здобуття Україною в майбутньому політичної незалежності та необхідності докладати зусиль для втілення цього ідеалу в життя.

Святковий комерс „Молодої України”, промови на ньому, а також все, що було пов’язане із заснуванням товариства, викликали негативну реакцію „Буковини”. Вона опублікувала статтю „На увагу молодіж”, в якій зазначалося: „Се й заставляє нас звернути увагу нашої буковинської молодіж на те, щоби не переоцінювала сих ідей, а тим менше їх ширила у кругах своєї меншої братії (тобто селян. - О.Д.), котра навіть не в стані зрозуміти їх далекосяжності, а готова загірити (занапастити. - О.Д.) свою долю і причинити рускій справі велику шкоду. Замість голосити (проголошувати.- О.Д.) високопарні фрази, небезпечні тільки одним нам, а придатні хіба нашим ворогам, повинна наша академічна молодіж попри свої студії дбати про національне освідомлення молодших братів своїх” [5].

Але члени „Молодої України” мало зважали на бурчання старших колег. Вони розгорнули активну видавничу та пропагандистську діяльність, привернувши до себе увагу як Галицької, так і Наддніпрянської України. Заслуга товариства полягала ще й в тому, що від того часу на Буковині стало поширюватися вживання слів „українці”, „українська мова”, „український народ” – замість „русини”, „руска мова”, „руский народ” тощо.

Такі дії молоді через декілька років справили вплив і на старше покоління. Вже 1905 р. було створено першу українську партію на Буковині „Національна Рада русинів на Буковині”. В її програмі було записано: „При теперішнім державнім устрою ми віддані всею

душею рідному краю Буковині, і працюючи перед усім і завсігди для нашого народу на Буковині ми змагати будемо до національної автономії і спільності Русинів в державі” [8]. Тобто партія прагнула на національно-територіальній автономії українських земель у складі Австро-Угорщини. Ця вимога стала незабаром загальною для всіх українських політичних партій Буковини: національно-демократичної, народної, радикальної, соціал-демократичної. Але вона розглядалася як завдання найближчого часу. Кінцевою метою українського національного руху було здобуття Україною незалежності. Про це також заявляли всі українські партії.

Таким чином, напередодні Першої світової війни на Буковині вже добре усталеною стала думка, що українці повинні добиватися національно-територіальної автономії в рамках Австро-Угорської імперії і об'єднання Східної Галичини, Північної Буковини та Закарпаття в окремий коронний край. Не піддавалася сумніву й думка, що українці західноукраїнських земель та Наддніпрянської України повинні об'єднатися в майбутньому в незалежній державі. Однак в той час ніхто навіть не міг уявити, що таке відбудеться вже через якихось чотири роки.

УДК: 39(477.87)

ЕТНОКУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ ЗАКАРПАТТЯ У ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті проаналізовано особливості етнокультурного життя української, німецької та єврейської громад на Закарпатті у ХІХ – на початку ХХ століття. Встановлено, що соціокультурна ситуація у Закарпатті різко контрастувала з ситуацією у Галичині та на Буковині. Якщо у результаті низки реформ культурне життя в австрійській частині імперії завирувало у всім розмаїтті етнічних спільнот, то в угорській політика мадяризації перешкодила національному відродженню українців. До того ж, процес їх самоідентифікації супроводжувався різноманітними суперечностями внутрішньоетнічного характеру та політичними обставинами. У результаті хибної національної політики угорського уряду, високого рівня неписьменності у краї не було сформовано сприятливої атмосфери для культурного співробітництва українців з іншими етноспільнотами.

Ключові слова: етнокультурне життя, самоідентифікація, етнічні спільноти.

Закарпаття є етнографічно-історичною територією на південних схилах та передгір'ях Карпат, заселена переважно українцями. На півночі гірський хребет відмежовує цей край від Галичини, а на півдні він з'єднується з Угорською рівниною. Впродовж століть Закарпатська земля входила до складу різних державних утворень і відповідно прибирала різні назви – Угорська Русь, Підкарпатська Русь, Карпатська Україна, Закарпатська область. З ХІ ст. Закарпаття входило до складу Угорського королівства,

Джерела та література:

1. Державний архів Чернівецької області (ДАЧО).
2. Національна бібліотека ім. В.Вернадського. Інститут рукопису;
3. ЦДА України у Львові;
4. Буковина. – 1900. – 5 липня;
5. На увагу молодіжи // Буковина. – 1900. – 3 груд.;
6. Родимці // Буковина. – 1885. – 1 січня;
7. Смаль-Стоцький С. Політика реальна // Буковина. – 1896. – Ч. 74;
8. Чого ми хочемо // Руска рада. – 1905. – 4 лист.

Oleksandr Dobrzhanskyi Molding of Ukraine's Conciliarism (Sobornist) Sovereignty in Bukovyna in Late 19th – Early 20th Centuries

The article deals with a thorough analysis of the origin of Ukraine's conciliarism sovereignty in Bukovyna in late 19th and early 20th centuries. Of particular importance was Yuriy Fed'kovych's creative works for establishing the idea of collectivism. The author discloses a certain political literary movements' treatment of this idea. It should be mentioned, that the idea of Ukraine's sobornist (conciliarism) became considerably speculated on the eve World War I and was included to program documents of all the Ukrainian national parties.

Key words: soborna (collective) Ukraine, national movement, Bukovyna, national idea, narodovtsi.

© Зінаїда Зайцева
(м. Київ)

яке наприкінці ХУІІ ст. підпало під владу Австрії. З утворенням дуалістичної форми правління воно залишилося у складі Угорщини, тобто належало до Транслейтанії. Географічне розташування Закарпаття сприяло тому, що воно завжди перебувало у тісному контакті з сусідніми народами, не пориваючи, однак, зв'язків із сім'єю східних слов'ян. У середині ХІХ ст. крім українців, які стабільно склали 70% населення краю, тут жили мадяри, словаки, румуни, чехи, німці, євреї, цигани. Етнонаціональна мозаїчність краю, яка збережена до сьогодні, спричиняла розмаїття підходів до розуміння змісту та форм етнокультурного життя на Закарпатті

Українська історіографія дослідження Закарпаття австро-угорського періоду відзначається не значною кількістю досліджень, і в основному представлена нарисами [2; 5; 10–12]. Огляд англійських видань по темі подав відомий американський історик П.Р.Магочій [9, с. 601]. Інтерес до етнонаціональних процесів у Закарпатті особливо зріс після проголошення незалежності України. Прихильники новорусинства та їх критики відзначають, що в австро-угорський період не йшлося про намагання чи перспективу формувати ще один східнослов'янський етнос чи мову [13, с. 399; 6, с. 447]. Метою даного дослідження є відтворення цілісної картини процесу становлення інституціоналізованих форм етнокультурного життя на Закарпатті у ХІХ – на початку ХХ ст.

У Закарпатті з середньовіччя спорадично селилися німці у якості ремісників, купців, військових.